

3.ULUSLARARASI BALKANLARDA SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

29 MAYIS-5 HAZİRAN 2011

BOSNA HERSEK-MOSTAR

Balkanlar için Yeni Perspektifler

BİLDİRİ KİTABI
CİLT I

EDİTÖRLER

PROF.DR. SELEN DOĞAN

DOÇ.DR. SELAHATTİN KARABINAR

ARŞ.GÖR. UMUT SANEM ÇİTÇİ

ARŞ.GÖR. ONUR KÖKSAL

UZM. AHMET ŞANSLI

METEHAN KÜÇÜKER

SALON 1: ESTERAGON
ALTINCI OTURUM/ SESTO ZASJEDANJE
OTURUM BAŞKANI: YRD.DOÇ.DR. NEŞİDE YILDIRIM
Bosna- Hersek'te Boşnaklara Türkçe Öğretmek Amacıyla Yazılmış Türkçe-Boşnakça Sözlükler Üzerine <i>Yrd.Doç.Dr. Mustafa Şenel</i>
Boşnak Halk Kültüründe Doğum Geçiş Ritüeli Üzerine Derleme, Tespit Ve Değerlendirmeler <i>Dr. Yusuf Ziya Sümbüllü</i>
Popüler Kültür Endüstrisinin Kısacasındaki Balkanlar: Sevdalinka'nın Pop Müziğe Olan Alternatifliği <i>Sibel Akova, Dr. Kemal Gani Bayraktar</i>
Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Bulgaristan'daki Türk İzleri <i>Dr. Ferhat Ensar, Dr. Şahin Oruç, Dr. Eyyup Coşkun</i>

BOSNA- HERSEK'TE BOŞNAKLARA TÜRKÇE ÖĞRETMEK AMACIYLA YAZILMIŞ TÜRKÇE-BOŞNAKÇA SÖZLÜKLER ÜZERİNE

Yrd. Doç.Dr. Mustafa ŞENEL¹

ÖZET

İki dilli sözlükler, herhangi bir dildeki kelimelerin başka bir dildeki karşılıklarıyla verildiği, kaynaklardır. Yabancı dil öğrenmenin öneminin bugün çok daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmasıyla, iki dilli sözlüklerin kaleme alınıp sebeplerinden birisinin de yabancı dil öğrenmeyi kolaylaştırmak olduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Bu çalışmada Tuzla Arhiv ve Saraybosna Gazi Hüsrev Beg Kütüphanesi'nden alınan Türkçe - Boşnakça ve yabancılara Türkçe öğretmek amaçlı yazılmış kültür mirasımız olan 18 adet sözlük tanıtılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Yabancılara Türkçe Öğretimi, Türkçe-Boşnakça Sözlük

Bosna-Hersek'teki Osmanlı dönemi 1463 ile 1878 yılları arasındadır. Osmanlı akınları, 1386'da başladıktan sonra Bosna Eyaleti 1463'de fethedilmiş, 1878'de yapılan Berlin Antlaşmasıyla Avusturya-Macaristan'a verilmeye kadar dört yüz seneden fazla Osmanlı hakimiyeti altında kalmıştır. 1463 yılında, Fatih Sultan Mehmed o zaman Bosna Kraliyetinin merkezi olan Yayçe şehrini, II. Sultan Bayezid ise 1482 yılında Hersek bölgesini fethetmiştir. Bu fetihlerle Ortaçağ Bosna Kraliyeti çökmüştür. Bosna'da Osmanlılar tarafından fethedilmiş olan son şehir Bihaç'tır. Bihaç'ın fethi XVI. yüzyılın sonuna rastlar. Bu tarihler gösteriyor ki, Bosna-Hersek'in Osmanlı tarafından fethi aşağı yukarı 200 yıl sürmüştür (Začinović,2003:9). II. Sultan Abdülhamid (1876- 1909) 1878 yılında Bosna'dan çekilmiştir (Začinović,2003:14).

Türkler Bosna ülkesinin merkezinde eskiden aşağı yukarı Saraybosna'nın çevresinde bulunan Hodidyed ve Vrhbosna adlı yerlerde kalmışlardır. Osmanlı Devleti sınırlarına girmiş olan öteki Avrupa ellerinden farklı olarak Bosna, kendi ismini korumuş, ilk önce sancak ondan sonra beylerbeyliği, daha sonra eyalet ve Bosna vilâyeti olarak adlandırılmıştır (Začinović,2003:9).

Osmanlı hakimiyetle Bosna'ya Türk medeniyeti de gelmiştir. Özellikle Bosna şehirlerinin düzenlenmesinde bu özelliği görmek mümkündür. Bosna, Osmanlı Devletinin sınır bölgesi ve öteki Avrupa ülkelerine komşu bir ülke olduğundan

¹ Tuzla Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bosna-Hersek, mustafasanel@hotmail.com

sürekli savaflara maruz kalırken, Osmanlı Devletine bağlı olarak kültürel ve ekonomik gelişmesini de devam ettirmiştir(Začinović,2003:9).

Bosna ve Bosnalılar Osmanlı hakimiyeti boyunca hem askerî hem de siyasî alanlarda çok önemli rol oynamıştır. Boşnaklar yüzyıllar boyunca Osmanlı Devletinin en yüksek makamlarına kadar yükselmişlerdir. Ortaçağ Bosna Kraliyetinin son hükümdarı olan Kral Styepan'ın oğlu İslâm dinini kabul ederek, Ahmed Hersekzâde adıyla Osmanlı Devletinin ilk sadrazamlarından birisi olmuştur. Padişahın yanında en yüksek unvan olan sadrazam görevini 3 sultan döneminde yapan ve bu görevde en uzun süre kalan Mehmed Paşa Sokoloviç – (Sokollu Mehmed Paşa) Bosnalıdır. Sözü geçen Ahmed Hersek-zâde ve Sokollu Mehmed Paşa dahil Osmanlı Sarayında 22 Boşnak, sadrazamlık görevinde bulunmuştur. Osmanlı Devletinde Türk olmayan halklar arasında Boşnaklar en fazla Osmanlı Devletine bağlılığını gösteren topluluktur. Hattâ Boşnakçada İstanbul'a ikinci ad olarak "Carigrad" (sultan şehri) adı konmuştur (Začinović,2003:11).

Osmanlıların Bosna-Hersek'e gelişinden sonra şehirlerin gelişmesi sürecinde valiler pek çok bina yaptırmışlar ve vakıflar kurmuşlardır. Saraybosna'da, Gazi Hüsrev Beg birçok inşaat yaptırmış: cami ve yanındaki saat kulesi, medrese, kütüphane, imaret, karvansaray, bedesten, hammamı ve bu inşaatların etrafında Saraybosna'da büyük çarşı olan Başçarşı yer almıştır. Gazi Hüsrev Beg'in yaptırdığı inşaatlar ve kurduğu vakfı sayesinde Saraybosna, büyük ve önemli bir şehir olmuştur. Saraybosna'da Gazi Hüsrev Beg gibi, Bana Luka'da Ferhat Beg ve Mostar'da Kara Göz Beg'in aynı rol oynamışlardır: Bir sürü bina yaptırmışlar, vakıflar kurmuşlar ve bunlarla şehirlerin gelişmesini sağlamışlardır. Bosna-Hersek'teki camiler, eski evler, çarşılar, medreseler, tekkeler, türbeler, hanlar ve hammamlar Osmanlı tarzında yapılmıştır. Bunların birçoğu güzelliği eşsiz olan eserler olmuştur: Mostar köprüsü ve Drina nehrindeki Sokollu Mehmet Paşa köprüsü gibi (Začinović,2003:11-12).

Eğitim hayatına gelince Osmanlı döneminde birçok eğitim kuruluşları, medreseler kurulmuştur. En meşhur olanları Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Beg Medresesi, Tuzla'daki Behram Beg Medresesi ve Travnik'te Elçi İbrahim Paşa Medresesi'dir. Okullarda dersler Türkçe olarak verilmiştir. Gazi Hüsrev Beg 1537 yılında medresenin yanında kütüphaneyi de kurmuştur. Bu kütüphanede yüzlerce Türkçe, Arapça ve Farsça el yazma eseri saklanmaktadır. Osmanlı döneminde Boşnaklar eğitim almak için İstanbul'a da gitmiştir. Bosna-Hersek'te Osmanlı hakimiyetinde üç şark dili Türkçe, Arapça ve Farsça öğretilmiştir. Bu dillerde çeşitli alanlarda çok sayıda eser kaleme alınmıştır. Divan edebiyatında tanınan Boşnak şairler vardır (Začinović,2003:12).

Manzum eserler yanında bu dönemde Boşnaklar mensur eserleri de ortaya koymuşlardır. Felsefe ve siyasî alanlarında değerli eserleri Arapça olarak yazmışlardır. XIX. yüzyılda yaşayan ve Gazi Hüsrev Camiinde meşhur muvakkit olan Saraybosnalı Salih Sıdkî *Târih-i Bosna* adlı büyük eseri Türkçe olarak ortaya koymuştur. Bu yazarların ana dili Boşnakça olduğu halde Türkçe ve öteki şark dillerini o kadar iyi derecede öğrenmişler ki bu dillerde çeşitli eserleri kaleme alabilmişlerdir. Kitapların istinsah edilmesi, ciltlenmesi, korunması ve saklanması Osmanlı döneminde ne kadar gelişmiş olduğunu şark dillerinde yazılmış eserler açık olarak gösteriyor. Bosna-Hersek'teki saklanan el yazma eserler Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Beg Kütüphanesinde toplanmıştır(Začinović,2003:12-13).

Bunun yanısıra Bosna-Hersek'te Katolik tarikatı olan Fransiskan tarikatına bağlı rahiplerin evlerinde Osmanlı arşivleri bulunmaktadır. Burada çok sayıda eser yıllarca saklanmıştır. Bosna-Hersek'te birkaç yerde bulunan bu evler ve içindeki kütüphaneler birer hazinedir. Daha sonra Avusturya-Macaristan İmparatorluğu döneminde Saraybosna'da Millî Kütüphane yapılmıştır. Daha sonra Şarkiyat Enstitüsü kurulmuştur. Binlerce eser saklandığı bu kütüphanelerden, 1992 yılında bombalamalar sırasında Mayıs ayında Şarkiyat Enstitüsü, Ağustos ayında da Millî Kütüphane tamamen yıkılmış ve bütün eserler yanmıştır. Mostar'daki Hersek Arşivinde eskiden beri saklanan bir sürü el yazma eserin durumu şimdi belli değildir. Bunlara rağmen Gazi Hüsrev Beg Kütüphanesinde ve Saraybosna Tarih Arşivinde bir sürü eser saklanmaktadır(Začinović,2003:13).

Türkler, Osmanlı Dönemi'nde gittikleri her yerde eğitim için uygun zemini ve mekânı kurmuşlardır. Medreseler, Osmanlı Dönemi'nde eğitimin temel direğidir, denilebilir. Ancak, Enderun ismiyle azınlık çocuklarının üst düzey yönetici olarak yetiştirdikleri bir eğitim kurumu ortaya çıkmıştır. Yalnızca erkeklere verilen İlkokul üstü eğitim, kendini çok da yenilemeden 19. yüzyılın sonlarına kadar basit düzeyde kalmıştır. Eğitimde ağırlıklı konu "din" olup nakil ve ezbere dayanmaktadır (Demir, 2010:8)

Yüzyıllarca üç kıtaya uzanan geniş bir coğrafyada hüküm sürmüş ve Kırım'dan Kahire'ye, Bağdat'tan Bosna'ya gittikleri her yere kendi dil ve kültürlerini de götüren Türkler, buraları terk etmek durumunda kaldıklarında , kendilerinden silinmez izler bırakmışlardır. Fatih Sultan Mehmet döneminden başlayarak Türkçe yazan şair ve yazar yetiştiren Bosna Hersek de bu kültür coğrafyamızın içerisindedir. Canlı, konuşma diline yakın sade ve samimi üsluplarıyla; sınır boylarında olmaları dolayısıyla gazâ ruhunu canlı tutmalarıyla; buldukları bölgeye ait gelenek ve

göreneklerle mahallî kültüre önem vermeleriyle bölge halkı ve sanatkârları, Türkçenin bayrağını yüzyıllarca o coğrafyada dalgalandırmışlardır (Çeltik 2000: 99-106, İsen 1997: 512-537; 565-570;)

Bu bildirimizde, Osmanlı döneminde Boşnaklara Türkçe öğretmek amacıyla yazılmış olan ve hemen hemen hepsi (1' i Tuzla Arhiv Kütüphanesinde) Gazi Hüseyin Kütüphanesinde bulunan 18 Türkçe- Boşnakça sözlüğü tanıtmak istiyoruz. Sözlükçülük geleneği içerisinde değerlendirilmesi gereken bu çalışmalar Türkçenin yazıldıkları dönemdeki en önemli kaynaklardır.

Sözlük "Bir dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan veya başka dillerdeki karşılıklarını veren eser." (Türkçe Sözlük 2: 1338.), veya "Bir dilin bütün kelimelerini, deyimlerini veya bunların bir kısmını veya bir bilgi dalına ait terimleri tarif edip açıklayan, genel olarak alfabetik sıraya göre düzenlenmiş kitap." (Yeni Türk Ansiklopedisi, C.X. 3706), veya "Bir dilin (ya da birden çok dilin) sözcüklerini, söyleyiş biçimleriyle, yazımlarıyla veren,bağımsız biçimbirimleri temel alarak bunların, başka öğelerle kurdukları söz öğeleriyle birlikte anlamlarını, değişik kullanımlarını gösteren bir sözcük kitabı." (Aksan, 1982: 77) olarak tanımlanmaktadır.

Temelde sözlük ihtiyacını doğuran ve sözlükçülüğün bir dilbilim dalı olarak (Leksikoloji) gelişmesine sebep olan şey, mensup olduğu milletin konuştuğu veya yazdığı dilin kelime, deyim ve terimlerinin hepsini bilen bir kişinin olmamasıdır(İnce, 2002:176). Sözlükbilim, "Bir dilin ya da karşılaştırmalı olarak çeşitli dillerin sözcüklerini sözlük biçiminde ortaya koymaya yönelen, bu amaçla yöntemler koyarak uygulama yolları gösteren dilbilim dalıdır." (Aksan, 1982: 71).

Türk sözlük biliminin temelleri şüphesiz Arap sözlükçülüğü kurallarına göre kaleme alınan Kâşgarlı Mahmûd'un *Dîvânü Lûgâti't-Türk*'üne kadar uzanır. Kâşgarlı'nın *Dîvânü Lûgâti't-Türk* adlı eseriyle başlayan Türk sözlükçülüğü "Türk boylarının geniş ülkelere yayılma ve yerleşik medeniyet kuruculuğunu benimsemeleriyle yeni yeni gelişme devreleri geçirmeğe mecbur olmuştur." (Caferoğlu, 1984: 187) Türk Sözlükçülüğünün en eski kaynağı olan *Dîvân*'dan *Kâmûs-ı Türkî*'ye kadarki dönemde yazılı olan gerek manzum gerekse sözlük tertibindeki bütün yazma ve basma eserler ya Farsça- Türkçe ya da Arapça- Türkçe olup, Arap sözlükçülük geleneğinde düzenlenmiştir (Ölmez, 1994: 88; Aksan 1998:115).

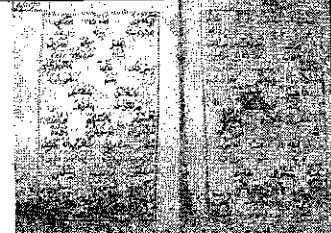
Kâşgarlı'nın *Dîvânü Lûgâti't-Türk*'ü ile beraber en eski sözlüklerimiz arasında yer alan Zemahşerî'nin *Mukaddimetü'l-Edebî*, Ebû Hayyân'ın *Kitâbu'l-İdrâk li-Lisâni'l-*

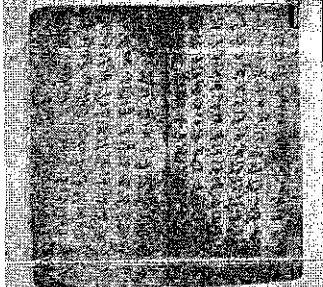
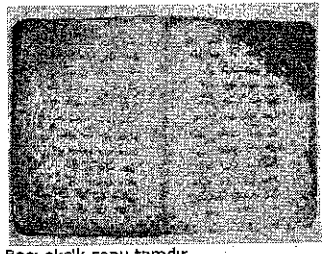
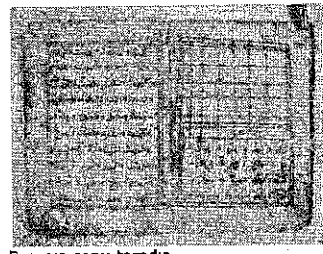
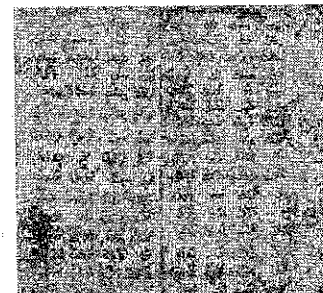
Etrâk'i ve İbni Mühennâ'nın sözlüğü, bu sistemin güzel örnekleridir. Ülkütaşır'a göre bunu nedeni şudur: "Bu sisteme göre meydana getirilmiş olan sözlüklerin yazılma sebepleri arasında bazen siyasal etkilerin de bir rol oynadığını görüyoruz. Nitekim, *Divanü Lûgat it-Türk*'ün yazıldığı devirde, büyük Selçuklu imparatorluğu İslâm dünyasında önemli bir nüfuza malikti. Bu zamanlarda Bağdat halifeleri Türklerle siyasal temaslarda buldukları gibi, Araplar için de Türk dilini öğrenmek birçok sebeplerle gerekli olmuştu. Yine bu siyasal zaruret, Türk egemenliğinin Suriye ve Mısır'da kuruluşu üzerine de duyulmuştu. Binaenaleyh, buralarda da Türkçeyi öğrenmek gerekiyordu. Bundan ötürüdür ki, Mısır'da Kölemenler devrinde bir takım Türkçe sözlükler meydana getirilmiş olduğu gibi, edebatî bakımından da pek çok önemli kitaplar yazılmıştır."(Ülkütaşır, 1948:45)

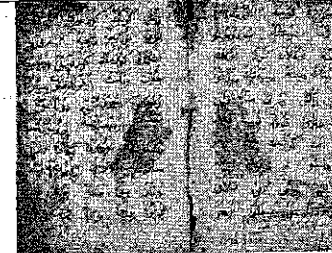
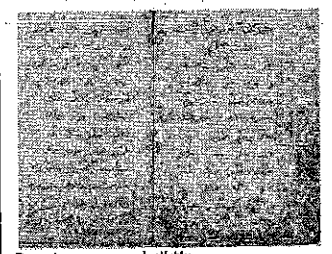
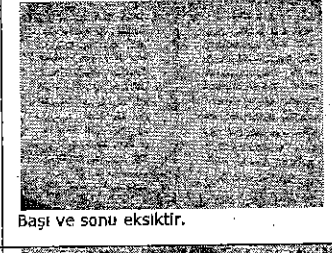
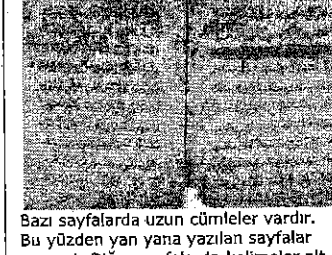
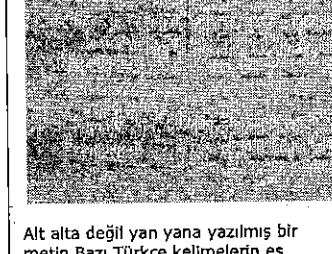
Türk sözlükçülüğünün gelişimi içinde son dönemlerde dikkate alınmaya başlayan, Divan edebiyatı içerisinde de "Divan şairleri manzum lûgat tertip etmek merakına da düşmüşlerdir. O kadar ki yalnız Arap ve Fars dillerine ait lûgatlerle kalmamışlar, Fransızca, Rumca, Ermenice lûgatler bile tertip etmişlerdir." (Levent, 1980: 636), denilerek önemsiz bir mahsul gibi görülen "manzum sözlükler" de vardır(İnce, 2002:177).

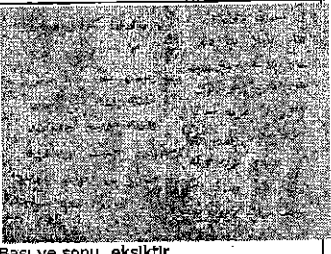
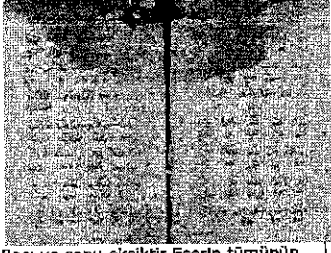

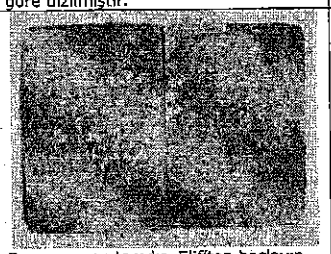

Türk dilinin çeşitli dönemlerinde kaleme alınan iki dilli veya açıklamalı sözlükler de Türk ve yabancı Türkologların ilgisini çeken önemli bir araştırma alanı olarak görülür. Kaleme alınan bu sözlükler sayesinde her iki milletin de birbirinin dilini öğrenmesi kolaylaşmış, ticarî ve siyasî ilişkilerde bu sözlükler birer araç olarak kullanılmıştır. Modern devlet teşkilâtında da durum böyledir. Ticarî, sosyal ve kültürel ilişkiler hangi milletlerle varsa, o alanda mutlaka iki dilli sözlükler de bulunmakta ve yayını artmaktadır. (Yavuzarslan,2004,186)

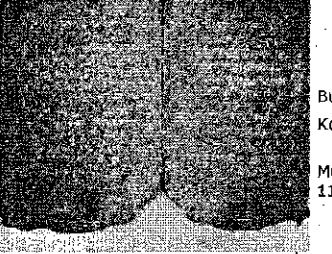
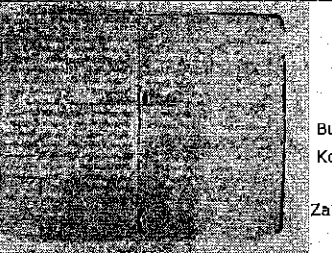
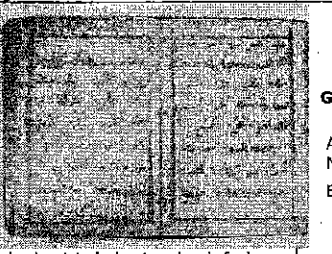
Yabancılarla Türkçeyi öğretmek için kaleme alınana manzum sözlüklerin yanında Bosna-Hersek Gazi Hüseyin Kütüphanesinde rastladığımız sözlükler de bu çerçevede değerlendirilmelidir.

Lugat		1273/ 1857
		Koleksiyon Tuzla Arhiv Kütüphanesi- No:10/10
	Başı eksik, sonu tamdır. Aralarda eksik sayfalar mevcuttur.	

Lugat R-7793		19 yy. Genel Bilgiler Arşiv Numarası R-7793 Eser Adı Lugat Özellikleri Boyut 170x105 mm. Yaprak 5+3 Satır 13 Yazı Türü Nestalik Notlar Arapça-Türkçe-Boşnakça sözlüktür.
	2a 5. satırdan sonra sadece Arapça-Türkçe sözlüğe dönmemektedir.	
Lugat R-7791		19 yy. Genel Bilgiler Arşiv Numarası R-7791 Eser Adı Lugat Özellikleri Boyut 155x105 mm. Yaprak 30 Satır 10 Yazı Türü Nestalik Kağıt türü Notlar Türkçe-Boşnakça sözlüktür.
	Başı eksik sonu tamdır.	
Lugat R-7789		1262 / 1846 Genel Bilgiler Arşiv Numarası R-7789 Eser Adı Lugat İstinsah Tarihi Hicri (1262 (1846) Miladi) Özellikleri Boyut 140x110 mm. Yaprak 31 Satır 10 Yazı Türü Nestalik Kağıt türü Notlar Türkçe-Boşnakça sözlüktür.
	Başı ve sonu tamdır.	
Lugat R-7744		1322/1904 Genel Bilgiler Arşiv Numarası R-7744 Eser Adı Lugat Müstensih Mehmed b. Ömer Pehlivan Konu Sözlükler İstinsah Tarihi Hicri (1322 (1904) Miladi) Özellikleri Boyut 170x105 mm. Yaprak 17 Satır 16 Yazı Türü Nestalik Kağıt türü Notlar Türkçe-Boşnakça sözlüktür.
	Başı ve sonu tamdır. Elif'den başlayıp ye'ye kadar tüm kelimeler harflere göre ayrılmıştır.	

Lugat R-7695 /1		Genel Bilgiler Arşiv Numarası R-7695/1 Eser Adı Lugat İstinsah Tarihi Hicri (1162 (1749) Miladi) Özellikleri Boyut 150x105 mm. Yaprak 1-25 Satır 10-12 Yazı Türü Talik-Nesih Notlar Türkçe-Boşnakça sözlüktür.
	Başı eksik sonu tamdır.	1162/ 1748
Kitâb-ı Türki yât Dili R-7695 /2		Genel Bilgiler Arşiv Numarası R-7695/2 Eser Adı Kitâb-ı Türkiyât Dili Koleksiyon Gazi Hüseyin Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Özellikleri Boyut 150x105 mm. Yaprak 27b-36 Satır 10-12 Yazı Türü Talik-Nesih Kağıt türü Notlar Türkçe-Boşnakça sözlüktür.
	Başı tam sonu eksiktir.	
Lugat R-6191		Genel Bilgiler Arşiv Numarası R-6191 Eser Adı Lugat Özellikleri Boyut 205x140 mm. Yaprak 4 Satır 12 Yazı Türü Harekeli Nesih Notlar Türkçe-Boşnakça sözlüktür.
	Başı ve sonu eksiktir.	
Lugat R-6213		Genel Bilgiler Arşiv Numarası R-6213 Eser Adı Lugat Özellikleri Boyut 225x155 mm. Yaprak 19 Satır 12 Yazı Türü Harekeli Nesih Notlar
	Bazı sayfalarda uzun cümleler vardır. Bu yüzden yan yana yazılan sayfalar mevcut. Diğer sayfalarda kelimeler alt alta yazılmış. Başı ve sonu eksiktir.	
Lugat R-3248		Genel Bilgiler Arşiv Numarası R-3248 Eser Adı Lugat Özellikleri Boyut 250x185 mm. Yaprak 12 Satır 10 Yazı Türü Nestalik Notlar
	Alt alta değil yan yana yazılmış bir metin. Bazı Türkçe kelimelerin eş anlamlıları da mevcuttur. Başı ve sonu	

	eksiktir. Sadece bazı harfle başlayan kelimeler mevcut.			
Lugat R- 2961 /2		19. yy. Genel Bilgiler Arşiv Numarası R-2961/2 Eser Adı Lugat	Özellikleri Boyut 185x115 mm. (Dış-İç) Yaprak 9-26 Satır 12 Yazı Harekeli Türü Nesih	Notlar
	Başı ve sonu eksiktir			
Lugat R- 4302 /2		Koleksiyon Gazi Hüsrev Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Mustafa b. El hacı İbrahim		
	Başı ve sonu eksiktir. Eserin tümünün ilk 4 satır ortadan zarar görmüştür.			
Lugat R- 7715 /1		Koleksiyon Gazi Hüsrev Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 18 yaprak		
	Başı ve sonu tamdır. Elif'ten başlayıp ye'ye kadar kelimeler harf sırasına göre dizilmiştir.			
Lugat R- 7715 /2		Koleksiyon Gazi Hüsrev Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 23 yaprak		
	Başı ve sonu tamdır. Elif'ten başlayıp ye'ye kadar kelimeler harf sırasına göre dizilmiştir.			
Lugat R- 9206		1188/1774 Bulunduğu Yer Bosna-Hersek Koleksiyon Gazi Hüsrev Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 34 yaprak		
	Başı eksik sonu tamdır.			

Lugat R- 9839		Bulunduğu Yer Bosna-Hersek Koleksiyon Gazi Hüsrev Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Müstensih: Halli b. Ahmad 1196/ 1782	20 yaprak	
	Başı eksik sonu tamdır. Eser alt kısımdan biraz zarar görmüş ama okunmasına engel değildir.			
Lugat R- 1022 4		Bulunduğu Yer Bosna-Hersek Koleksiyon Gazi Hüsrev Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Zaim Dizdareviç	95 yaprak	
	Çizgili deftere yazılmış. Başı ve sonu eksiktir. Daha ziyade fiilleri içeren ,aralarda başka başka hikayelerin yer aldığı bir eserdir.			
Lugat R- 7156 /2		Genel Bilgiler Arşiv Numarası R-7156/2 Eser Adı Lugat 1303/1885	Özellikleri Boyut 170x105 mm. Yaprak 40-77 Satır 8 Yazı Nestalik Türü	Notlar Türkçe-Boşnakça sözlüktür.
	Eserler içerisinde hacim olarak fazla olup başı ve sonu tam olan bir eserdir. Büyük bir ihtimalle bütün eserlere kaynaklık eden bir eserden kopyalanmıştır.			

18 yazma sözlük içerisinde aşağı yukarı bir ortaklık söz konusudur. Bir ana nüshadan değişik tarihlerde eksik veya fazla olarak kopyalanmış gibidir. Her sözlük içerisinde ortak ,eksik veya fazla olan kelimeler mevcuttur. Amacın bölge halkına Türkçe öğretmek olduğu yazılan metinlerden anlaşılmaktadır. Yazılış ve diziliş sırası anlamsal olarak yanyanadır ve ya devamında gelen satırdadır. Yani yanyana sıralanan ve devamında gelen satırlarda çoğu zaman bir bütünlük vardır.

Sana soylediğim oldı mı (1/5a/2)   Što sam ti govorio bilo (1/5a/3)
Dahi olmadı (1/5a/5)   Još ne bi (1/5a/6)
Olacakdur (1/5a/5)   Biće / Bit će (1/5a/6)
Ertelemem ben (1/5a/9)   Ne hitim ja (1/5a/10)

İşim yok (1/5a/9)	Posla nejmam / Posla nemam (1/5a/10)
İşledum (1/5a/9)	Uradih (1/5a/10)
Şimdi sefa sorayım (1/5a/11)	Jako sefaluk provodim (1/5a/12)

Bu durum günlük konuşma metinlerinin yanı sıra dini anlatımlarda da göze çarpmaktadır

Allahdan iste Allah virür(1/9a/5)	Od Boga işçi Bog daće(1/9a/6)
Andan istemeli (1/9a/7)	Od njega valja iskat(1/9a/8)
Gayrıdan istememeli (1/9a/7)	Od drugoga ne valja iskat(1/9a/8)
Başta her ne gelirse(1/9a/9)	Na glavu što god i dođe(1/9a/10)
Gayrıdan bilme(1/9a/9)	U drugoga neznaj(1/9a/10)

Tüm yazmalardaki kelimeleri tasnif etmek çalışmanın bir sonraki basamağını oluşturmaktadır. Tüm metinler tarafımızdan okunmuş, tasnif edilmiş, ortak, eksik veya farklı yazılımlar açısından daha sonra değerlendirilerek çok kısa bir zaman sonra kitap olarak yayımlanacaktır. Bazı kelime gruplarına örnek olması bakımından ilk okuduğumuz metin olan Tuzla Arhiv Kütüphanesi'nde bulunan nüshadan yola çıkacak olursak her birinde ortak olan kavramları şu başlıklarda toplayabiliriz:

1-OLUMSUZ FİİLER

Dinlememek (1/3a/9)	Nesluşat / Ne slušati (1/3a/10)
Vermem (1/4a/9)	Nedam / Ne dam (1/4a/10)
Alma (1/4a/11)	Ne uzmi (1/4a/12)
Sanma(1/9b/11)	Ne misli(1/9b/12)
Yaklaşma(1/16a/7)	Ne prikuči se(1/16a/8)

2- FİİLLER

Delmek (1/1/5)	Probit (1/1/6)
Kesmek (1/1/6)	Posijeç (1/1/8)
Tokmak (1/1/7)	Ufatit / Uhvatiti (1/1/8)
Kaçmak (1/1/9)	Bježat / Bježati (1/1/10)
Getür(1/16a/7)	Donesi(1/16a/8)

3- BİRLEŞİK FİİLER

Satın aldı (1/3b/11)	Kupi Kupio je (1/3b/12)
Hibe eyledi (1/3b/13)	Pokloni Poklonio je (1/3b/14)
Zahmet virdüm(1/12b/3)	Zar da ću(1/12b/4)
Fikir eylese(1/13b/5)	Misli(1/13b/6)

4-VÜCUT ORGANLARI

Bacak (1/5a/15)	Noga (1/5a/16)
-----------------	----------------

Zülûf (1/5b/13)	Solufa (1/5b/14)
Pazu(1/6a/9)	Mišić(1/6a/10)
Kol(1/6a/9)	Ud,lakat do šaka(1/6a/10)
Boğaz(1/6a/13)	Grlo(1/6a/14)

5-TARIMLA İLGİLİ KELİMELEER

Harman (1/4b/16)	Gumno (1/4b/17)
Hırman (1/6a/1)	Vršaj(1/6a/2)
Çapa(1/9a/5)	Motika(1/9a/6)

6- SEBZE VE MEYVELER

Sarmusak(1/9b/7)	Bijeli luk(1/9b/8)
Hıyar(1/9b/7)	Krastavac(1/9b/8)
Kavun(1/9b/7)	Dinja(1/9b/8)
Karbu(1/9b/9)	Lubenica(1/9b/10)

7- HAYYVANLAR

Kirpi(1/6b/13)	Jež(1/6b/14)
Kelebek(1/6b/13)	Leptir(1/6b/14)
Baykuş(1/7a/9)	Jehina(1/7a/10)

8- YİYECEK VE İÇECEKLER

Un (1/4b/11)	mlivo (meljivo)(1/4b/14)
Yağ (1/5a/15)	Maslo (1/5a/16)
Süt (1/5a/15)	Mlijeko (1/5a/16)
Yoğurt (1/5a/15)	Kiselo mljeko (1/5a/16)

9-GİYİM- KUŞAM

Giyisi (1/1/11)	Haljina (1/1/12)
Etek(1/6b/7)	Skut(1/6b/8)
Gömlek(1/7a/3)	koşulja(1/7a/4)

10- İNSANLARIN FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ

Aksak (1/2a/3)	Hromo (1/2a/4)
Sağır (1/3a/1)	Gluho (1/3a/1)
Sarı sakallı(1/12b/5)	Žuta brada(1/12b/6)
Siyah gözlü(1/12b/7)	Crnih oçju(1/12b/8)
Şişman(1/12b/7)	drzmaga (drzmonja) (1/12b/8)

11- İNSANLARIN RUHSAL ÖZELLİKLERİ

Aksi (1/4b/16)	Gladna (1/4b/17)
Nazik(1/6b/9)	Lijepo(1/6b/10)
Şenli(1/6b/9)	Veselo(1/6b/10)
Dargın(1/12b/7)	Ljut(1/12b/8)

12- EV-EVLE İLGİLİ PARÇALAR

Dayak (1/2b/15)	Poduporanj (1/2b/16)
-----------------	----------------------

Dört köşeli (1/4a/5)	U četri čošeta (1/4a/6)
Kiriş ağacı (1/5a/1)	Grad (1/5a/1)
Kütük(1/6a/7)	Pan(j)(1/6a/8)
13- SAĞLIK VE HASTALIK	
Dirilük (1/2a/1)	Život (1/2a/2)
Hasta (1/2a/1)	Bolesna (1/2a/2)
İrin(1/6a/13)	Gnoj(1/6a/14)
Sıtma(1/8a/9)	Groznica(1/8a/10)
Uyuz(1/8a/9)	Svrab(1/8a/10)
14- AĞAÇLAR	
Dişi budak(dişbudak) (1/5b/14)	jasjen (jasen) (1/5b/15)
Kara sogüt ağacı(1/6a/11)	rakimovina (vrba)(1/6a/14)
15- MÜZİK ALETLERİ	
Zurna(1/9b/7)	Suria(1/9b/8)
Nağış(1/9b/7)	Vez(1/9b/8)
16- RÜZGAR ADLARI	
Lodos(1/6a/5)	Jug(1/6a/6)
Poyraz(1/6a/5)	Sjever(1/6a/6)
Kasirga(1/6a/5)	Vihar (vihor)(1/6a/6)
17-GECE-GÜNDÜZ-MEVSİMLER	
Kış (1/3b/9)	Zima (1/3b/10)
Gece (1/13b/9)	Noć (1/13b/10)
Gündüz(1/13b/13)	Dan (1/13b/14)
18- TABİAT OLAYLARI	
Bulutlandı(1/8b/9)	Naoblači(1/8b/10)
Yağmur yağıyor(1/8b/11)	Kiša lije(1/8b/12)
Kurakluk(1/12b/9)	Suhoća(1/12b/10)
19-DİN	
Günah (1/2a/11)	Grijeh (1/2a/12)
Allahdan iste Allah virür(1/9a/5)	Od Boga išći Bog daće(1/9a/6)
Andan istemeli (1/9a/7)	Od njega valja iskat(1/9a/8)
Başka her ne gelirse(1/9a/9)	Na glavu što god i dođe(1/9a/10)
Gayrıdan bilme(1/9a/9)	U drugoga neznaj(1/9a/10)
Allah her şeyi bilür(1/9b/9)	Bog sve zna(1/9b/10)
Hem görür(1/9b/9)	Hem vidl(1/9b/10)
Biz bilmeyiz(1/9b/9)	Mi neznamo(1/9b/10)
Allah birdür(1/10a/1)	Bog jedan(1/10a/2)
Gayrısı yokdur(1/10a/1)	Drugoga nema(1/10a/2)
Dünyada selamet vire(1/16b/1)	Na ovi svijet selamet da dade(1/16b/2)

20- GÜNLÜK EŞYALAR	
Kilit (1/2a/7)	Katanac (1/2a/8)
Anahtar (1/2a/9)	Ključ (1/2a/10)
Elek (1/2a/11)	Sito (1/2a/12)
Kalbur (1/2a/11)	Rešeto (1/2a/12)
bıçkı 1/2b/2)	pila 1/2b/3)
Balta(1/9a/5)	Sikira(1/9a/6)
21- MESAFE-ÖLÇÜ-YÖN-ZAMAN	
Alçak (1/2a/15)	Nisko (1/2a/16)
Yukarı (1/3a/13)	Gore (1/3a/14)
Aşa (1/3a/13)	Dole (1/3a/14)
Geniş (1/3a/15)	Prostrano (1/3a/16)
Az (1/3a/15)	Malo (1/3a/16)
Çok (1/3b/1)	Mlogo / Mnogo (1/3b/2)
Sonra (1/5a/7)	Poslije (1/5a/8)
22- BİTKİLER	
Isırgan (1/2b/4)	Žara (1/2b/6)
Tiken (1/4a/3)	Trn (1/4a/4)
Tomurcuk(1/9b/1)	Pup (1/9b/1)
23-HAYVANLARLA İLGİLİ EŞYALAR	
Yular (1/2b/11)	oglavina (1/2b/12)
Muh(1/7a/7)	Klinac(1/7a/8)
Tasma(1/7a/11)	Uže(1/7a/12)
24- MADENLER	
İncü (1/3b/5)	Biser (1/3b/6)
Gümiş (1/3b/5)	Srebro (1/3b/6)
Altun (1/3b/7)	Zlato (1/3b/8)
25- GÜNLÜK KONUŞMALAR	
Hoş geldin (1/4a/15)	Dobro došo / Dobro došao (1/4a/16)
Hoş bulduk (1/4a/15)	Dobro vas našo Dobro vas našao(1/4a/16)
Safa geldün (1/4b/1)	Lijepo došo/ Lijepo došao (1/4b/2)
Safa da buldun(m) (1/4b/1)	Lijepo vas našo /Lijepo vas našao (1/4b/2)
Otur (1/4b/1)	Sjedi (1/4b/2)
Sen otur (1/4b/3)	Ti sjedi (1/4b/4)
Ben oturdum(otururum) (1/4b/3)	Ja ću sjedit (1/4b/4)
Beş paraya(1/11b/15)	Po pet para(1/11b/16)
Niçin öyle bahalı(1/11b/15)	Jera tako skupa(skupo)
26- ASKERİ KAVRAMLAR	
Ok(1/6b/15)	Strijela(1/6b/16)

süngü (1/6b/15) kopje (koplje)(1/6b/16)
Yay(1/6b/15) Luk(1/6b/16)
Kiriş(1/6b/15) Uzića (uzica)(1/6b/16)

Kavram ve kavram alanları derinlemesine ve daha fazla incelemeyle çeşitlendirilebilir. Metinlerin tamamına bakıldığında 1748 yılından başlayan ve farklı zaman aralıklarıyla 19.yy sonlarına kadar devam eden bir dönemin ürünleri olarak karşımıza çıkmaktadır.Kısa bir süre sonra kitap olarak çalışılacak konunun söz varlığı incelenirken, yabancılara Türkçe öğretimi alanına farklı bir bakış açısı getireceği kanaatindeyiz. Metinlerde sadece Türkçenin tarihi dönem içerisindeki gelişimi değil Boşnak dilinin de aynı dönem içerisindeki gelişimi paralel olarak incelenecektir.

KAYNAKLAR

AKSAN, Doğan. (1998), "Türklerde Sözlükçülük, Bugün Türkiye'de Sözlük".*Kebikeç*, Sayı 6, 115-118.

AKSAN, Doğan (1982) , Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim, TDK Yayınları, Ankara

CAFEROĞLU, Ahmet (1984) , Türk Dili Tarihi I-II, Enderun Kitapevi, İstanbul,

ÇELTİK, Halil; (2000), "Rumeli Şairlerinde Yöresel Kültür",*Bilgi*, S.14, s.99-109
Ankara

DEMİR, Necati (2010), " Başbakanlık Osmanlı Arşivlerine Göre 1877-1912 Yılları Arasında Kosova'da Eğitim ve Öğretim Education in Kosovo Among 1877-1912 According to the Prime Ministry Ottoman Archives", *ZfWT* Vol. 2, No. 3 ,s.5-26

İNCE, Yılmaz(2002) , "Manzum Sözlükler ve "Şemsî'nin Cevâhirü'l-Kelimât'i Üzerine Bir Dil İncelemesi."Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi ,Cilt: 12, Sayı: 2, s. 175-182, Elazığ

İSEN, Mustafa, (1997), Ötelere Bir Ses Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler, Ankara

LEVENT, Agah. S. (1980) , Divân Edebiyatı (Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar), Enderun Kitapevi, İstanbul

ÖLMEZ, Mehmet. (1994), "Türk Dillerinin Sözlükleri ve Türk Sözlükçülüğü". Uygulamalı Dilbilim Açısından Türkçenin Görünümü. Dil Derneği Yayınları, Ankara

Türkçe Sözlük (1998), I-II, TDK Yayınları, Ankara

ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir (1948), "XI.Yüzyıldan Günümüze Kadar Yazılmış Başlıca Sözlüklerimiz". TDAY-Belleten. TDK Yay.,s.45-55 Ankara

YAVUZARSLAN, Paşa, (2004) "Türk Sözlükçülük Geleneği Açısından Osmanlı Dönemi Sözlükleri ve Şemseddin Sâmî'nin Kâmûs-I Türkî'si" , Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi , 44, 2, 185-202

Yeni Türk Ansiklopedisi (1985), I-XIII, C. X , Ötüken Yayınları İstanbul

ZACİNOVIĆ , Neira (2003) Bosna Kütüphanelerindeki Eski Türkçe Gazetelerin Dili, (Dış.Prof. Dr. Hamza Zülfiyar ,Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniv.,Sos.Bil.Enst.) , Ankara